

Marija Kmet:

Torče Skočir.

I.

Zamolcklo je udarjal stroj, ki ga je mehanično pritiskaval in spet izpuščal starikav in suh knjigovez; šelesteli so listi papirja in dišalo je po limu, da je človek komaj dihal in ga je dregalo v nos bodeče in zoprno. Velika je bila delavnica, a zdela se je majhna. Vsepolno je bilo nakopičenega papirja vseh barv, in knjige so ležale že vezane in nevezane lepo po vrsti na dolgi deski in pa v neredu na velikem kupu sredi sobe. Skoro temno je bilo, samo eno okno je razsvetljevalo sobo in še to je bilo obrnjeno na dvorišče. Zatohel zrak po pomijah in raznih odpadkih z dvorišča je počasi in leno polzel skozi okno. Delavci, pomočniki in vajenci so delali posamič ali po več skupaj in se potihoma smejali in pritajeno šepetali. Zdajpzdaj je zaklel mojster, suh in visok človek z debelimi naočniki na izbuljenih očeh, in je prisolil kakemu nerodnemu vajencu par gorkih krog ušes.

Slabotni, majhni fantiči so bili vajenci. Z nekako spoštljivostjo so zrlí na ošabne pomočnike, a za hrbtom so jim kazali jezike in se smejali, če je mojster oštel katerega izmed teh ošabnežev. V dnu srca pa si niso mogli misliti nič lepšega in vzornejšega, kakor postati kdaj pomočnik. Večkrat so vajenci šteli na prste, koliko let ali mesecev bodo še kot „učenci“ in tisti, ki je imel že dve leti za seboj, je s pomilovanjem zrl na kakega novinca, češ: „Kaj bi ti slabotnež, kdaj boš šele ti priplezal tako visoko kot sem že jaz.“ Največkrat so se prepirali med seboj in se naskrivoma suvali, ali pa so prilepili tovarišu kos papirja na hrbet in se smejali do solz, če je oni, nič hudega sluteč, vstal in šel po opravkih k mojstru. Vselej je nastal šum in grohot, dokler ni mojster jezno zavpil in oštel fante.

V zadnjem mesecu so se največkrat norčevali iz fanta, ki je prišel šele pred par tedni. Bil je to Torče Skočir, s Krtine doma, sin učiteljeve vdove, ki je zdaj živela z otroci v mestu. Pravkar je stopil mojster k Torčetu in mu dejal:

„Fant, za božjo voljo, kako pa šivaš! Ali ne vidiš, da visijo listi kar vsaksebi in še število strani ni v redu? Pazi, če ne . . .“ in zamahnil je z roko, da je Torče odskočil daleč v stran in prevrnil kup knjig. Tedaj je pa završalo od smeha po delavnici, da je Torče bodeče sedel na svoj stolček, in solze so mu stopile v oči.

Prvikrat se je učil pri mojstru in sam si je izbral ta poklic. A že takoj prvi teden mu ni šel ta posel prav nič k srcu. A v šolo? — Ne v šolo spet ni hotel. — Saj je bil poskusil tudi tam, pa ni šlo. „Kdo bo v šoli, ko je tako tesno in dolgočasno!“ si je mislil; mati pa ga je tudi rada vzela iz šole, ker je bila že sita večnih učiteljevih pritožb.

Torče pa je že mislil, kam bi jo spet popihal, tu mu ni prav nič ugajalo. Tako temno je bilo v delavnici, dišalo je po limu, vsak čas ga je mojster ali pomočnik stresel za rame in poskusil trdnost njegovih las, in poleg tega so se še tako norčevali iz njega. „Ne bo šlo,“ je dejal sam sebi, „kar pustil bom. Samo mati? E kaj — jokam se, pa bo —“ Iz teh misli ga je vzbudil Lojze, vajenec, ki je imel že celo leto učenja za seboj, in ga je vprašal:

„Torče, si videl v stolni cerkvi podobo matere božje —?“

„Kje?“

„I tam, v stranskem oltarju.“

„O da, videl, vsak dan jo lahko vidim.“

„Ali si videl, kakšna je —?“

„Videl; črna je —“

Tedaj se je Lojze hudomušno nasmehnil in dejal.

„Ali veš, zakaj je črna?“

Torče ga je začudeno pogledal: „Ne, ali morda ti veš?“

„Vem, vem. To je bilo tako: Pred leti je maševal ondi škof, in ko so med povzdigovanjem vsi ljudje gledali dol in se trkali na prsi, je naenkrat nekaj zahreščalo, in ko so ljudje pogledali, je bila mati božja v oltarju črna. Tako je bilo.“

Torče je od začudenja bulil oči v Lojzeta in ni mogel ničesar reči.

Lojze se je komaj zdržal smeha; a drugi, ki so to slišali, so se zasmeli, da je mojster pristopil in gromko zavpil: „Mir, svojat!“ —

Skočirka, Torčetova mati, je veliko prestala na svetu. Njen mož, učitelj na Krtini, je bil pijanec in dobrovoljček, zapravljal je denar; a devet otrok je hotelo jesti . . . ko je bila najstarejša hči stara dvaindvajset let in najmlajša tri mesece, je umrl njen mož. Morali so vsi s Krtine, prišel je nov učitelj in ker je imela Skočirka brata v mestu in jo je ta povabil, je odšla z vsemi otroki v mesto. Misli je, da ji bo brat pomagal, a ta jo je vprašujoč pogledal in dejal:

„Po kaj si prišla, Marjana? Ali misliš, da jaz zlato kopljem, ali da je v mestu tako življenje kot na Krtini?“

Skočirka ga je vsa solzna pogledala in dejala:

„I saj si me vendar vabil!“

„Sem mislil, da ne boš tako neumna, da bi prišla. Vrni se!“

„Kaj si neumen? Vse pohištvo je že na potu in dolga vožnja, misliš, da je zastonj? In pa otroci morajo vendar v šolo! Starejša dva fanta hodita že zadnje leto v gimnazijo, starejša hči v pripravnico, drugi drugam. V Ljubljano nisem šla, ker si me ti sem vabil. No, in zdaj . . . tako-le si z menoj!“

„Če je tako, pa le glej, kako bo!“

„Lepo me tolažiš!“ je vzdihnila Skočirka in pojokala. „Ti moj bog, kam sem zdaj zašla!“ —

Torče ni bil za šolo. Petnajst let je bil star; šola je bila muka zanj. Skočirka se je tolažila, da bo vsaj ostal pri rokodelstvu. „Saj ni treba,“ je dejala, „da bi bili vsi šolani, pa naj bo ta kaj drugega. Saj je dosti, da sem vse druge pripravila tako daleč.“ Podpirali so jo nekaj starši, dosti seveda ne. Ko so bili z doma, so pozabili, kako hudo je bilo življenje tam. Pa mati je bila vesela, da ni bilo treba vsaj skrbeti zanje. —

Večer je bil. Torče je prišel domov, še ves prevzet od „čudeža“, o katerem je pravil Lojze. Čuden fant je bil Torče, in mater je zelo skrbelo, kaj bo z njim. Rekli so, da mu „malo manjka“, take nenavadne misli in želje je imel, miru nikjer. Sredi noči je včasih planil s postelje in vpil na pomoč, rekoč, da ga lovijo; a čez nekaj časa je mirno legel, kakor bi ne bilo ničesar. Visok je bil in slok, a ni vedel prav, kaj bi z dolgimi rokami in nogami. Lasje so mu štrleli naravnost navzgor, da je bilo videti, kakor bi imel trdo, ščetinasto krtačo na glavi. Knjig ni ljubil in čitanje mu je bilo zoprno. A imel je zelo čustveno dušo in je bil dober fant. Najrajši je delal lesene vozičke za najmlajšo Anico in lepil iz papirja senčnike za svetilko, ali izrezaval vojake, punčke in druge igračke, jih postavljaj na leseno palčico in jih z vidnim veseljem in zanimanjem občudoval. Take stvari bi bil nemara delal vse žive dni, in ne bilo bi mu dolgočasno. Rad se je smejal in pripovedoval razne norčije. Bil je velik otrok!

Zunaj mesta so stanovali Skočirjevi in krog hiše so bila lepa polja in zeleni travniki. Lepo je dišalo poleti po senu in zgodaj zjutraj so se slišali kosci, ki so klepali koso. Jeseni je dala koruza in repa marsikaj opraviti Torčetu, in nekoč je dobil prav gorke po hrbtu, ko ga je zasačil gospodar polja. Od tedaj je strahoma stopal k debelim, rumenim storžem in hitro stekel, ko je imel plen pod suknjičem. Repo pa je olupil šele sredi mesta . . .

Pozimi se je kepal, kakor bi šlo za premijo, in dostikrat je prišel ves moker in ves premrl od mraza domov. Tedaj se je široko zasmel, vrgel moker klobuk v kot in dejal v smehu: „Ho — ho — pa sem jih le, vse sem prepodil, te šeme!“ Vneto je poslušal, če mu je kdo pravil o vojskah, čudežih ali roparjih. Pa v najresnejšem trenutku, ko je človek mislil, da je ves prestrašen in prevzet, se je naenkrat zagrohotal in osmešil besede, da so se slednjič vsi zasmeli. Tak je bil. Časih pa je sedel v kot in je jokal, da bi se ga bil usmilil kamen. In zelo strahopeten je bil. Bog varuj, da bi bil ponoči sam in brez luči v sobi. —

Ko je prišel Torče ta dan domov, je sedela mati kakor navadno ob zeleni pečici in pletla nogavico. Soba je bila precej prostorna in svetla. Čez dan je stala velika miza sredi sobe, ob zimskih večerih pa so jo prestavili k pečici.

„Dober večer!“ je dejal Torče, ko je vstopil, in precej z neko nagllico nadaljeval.

„Ko bi vedeli, kaj sem izvedel!“

„No, kaj pa, kaj?“ so se oglasili sestri in brat in prenehali z učenjem.

„Tista črna mati božja v stolni cerkvi je postala šele pred kratkim črna in sicer med povzdigovanjem.“

„Ho-ho-ho“ so se zasmeli oni trije. Mati je dejala: „I kdo te je pa spet tako navil?“ ...

„Kaj se pa smejete?“ je dejal začudeno Torče in je bil užaljen v dno duše. „Saj mi je povedal naš vajenec Lojze.“

„O to te je! Pa da verjameš!“ je dejal Stanko.

„Kar molči, veš. Ti pa kaj več veš, kaj ne? Lojze bo čez eno leto že pomočnik, veš, pa bi on ne vedel, misliš? Ti pa ti, ti kaj več veš menda —“ in ves solzan je šel Torče v kot in vrgel klobuk po omari.

„Tiho — tiho,“ je mirila mati. „Saj se ne izplača, da bi se prepirala. Ampak Torče, da še tega ne veš, da so zamorci črni?“

Sedaj se je nekaj razjasnilo v Torčetu in široko je odprl oči. Bolelo ga je, da je verjel in se osmešil doma in v delavnici. Spomnil se je, da so se takrat vsi zasmeli.

„Zatorej so se tako smejali,“ je dejal.

„Kaj se ne bodo!“ je dejal Stanko.

„Kar tiho bodi, veš! Pokažem mu!“ In v duhu je delal načrte, kako bi se maščeval, pa mu ni prišlo nič pravega na misel, sicer pa — bal se je izvršiti načrte. — Zato se je spomnil, da mu sploh

ne ugaja tam, in bo najboljša, če pojde proč. Tako je bil danes ves v teh mislih, da je še večerjati pozabil, četudi je bila drugače njegova prva beseda pri prihodu: „Večerja!“

Še nekaj dni je hodil Torče h knjigovezu, a potihem je vedno mislil, kako bi odšel od tam. Bal se je matere, to je bilo največ.

Bilo je neko nedeljo popoldne, ko sta bila Torče in mati sama doma. Solnce je sijalo v sobo in s ceste so se slišali otroci, ki so se prekopicavali sredi ceste in metali kamenje v bližnji potok. Mati je sedela pri oknu in brala časopis, Torče pa je bil v kuhinji, kjer je lomil trske in jih obrezoval, da bi si napravil palčice za igrače. A njegove misli niso bile topot prav nič pri delu, ves čas je izbiral na tistem besede, kako bi materi povedal, da pojde proč od knjigoveza. Ker jasno mu je bilo, da tam ne more ostati več. Seveda, kako to materi povedati? — to ga je mučilo. To popoldne je nalašč ostal doma, četudi ga je zelo mikalo, da bi šel tja na travnik, kjer so se tako živo igrali „vojsko“. „Če danes ne povem, pa ne bom nikoli,“ si je dejal in ostal doma in iskal besede. Mislil je še, da bo najbolje, če se priplazi tiho do matere in jo zastraši — in potem bi ji v smehu povedal, da pojde. „Pa to spet ni nič,“ je dejal, „nazadnje bi me še prav pošteno oštela.“ „Kaj pa če bi ji kaj naredil? Drva znosil v kuhinjo?“ Pa je spet zavrgel to misel, ker se mu ni ljubilo iti v klet v drvarnico. „Jokal bom,“ je sklenil slednjič in začel je kar tebi nič meni nič jokati, da je mati prenehala čitati in je vprašala: „Si ti, Torče? Kaj pa jokaš, za božjo voljo vendar!“ in odložila je časopis in šla v kuhinjo.

„Kaj pa ti je, si se urezal, zbedel ali kaj?“ je kakor v eni sapi povpraševala vsa prestrašena. Torče je slonel na mizi in jokal in jokal glasno, in ni odgovoril. Mati ga je prijela za rame in ga tiho vprašala:

„No, Torče, govori vendar! Kaj ti je?“

„Tako se norčujejo, pa mislijo, da sem neumen,“ je jecljaje in strahoma izpregovoril Torče. Mati ga ni razumela izpočetka, potem pa se je spomnila, kam meri Torče. Zasmejala se je in dejala:

„Naj se norčujejo, kar tiho bodi; to nič ne de — zato se vendar ne boš jokal, tak velik fant, poglej ga no!“

Torče pa se ni pomiril. Zdaj mu je šlo resnično na jok in debele solze so mu polzele izza prstov.

„Pa veste,“ je spet dejal jokaje, „jaz ne trpim, več tega, veste, mama, tudi pljuvajo vame.“

„Kdaj je kdo v te pljunil?“ je dejala mati ogorčeno.

„Še ni dolgo; tisti pomočnik, tisti dolgin. Pa tudi ščipljejo me. Oh, mama, lepo vas prosim,“ je naenkrat dejal glasneje in objel mater krog vratu, „pustite me, da grem proč, pustite me!“ Mati ga je vsa osupla gledala.

„Kaj pa vendar govoriš? Potrpi, le potrpi! Vsakemu vajencu se godi tako. Ali misliš, da se kruh kar takole zasluži? Le potrpi, pa smejaj se in ne maraj nič za njihove norčije. Saj to so le šale, v resnici te imajo pa radi.“

„Ne, ne, mama, jaz ne ostanem več!“

„Ne nori vendar! Kaj misliš, da bom spet hodila od mojstra do mojstra in te ponujala vsakemu? Misliš, da je to prijetno? Kar molči o tem, veš! To ti povem enkrat za vselej!“ In odločno je zamahnila z roko in se obrnila.

„Mama, mama!“ je zavpil ves obupan, „pustite me! Ne morem tega, da bi mi pljuvali v obraz in me imeli za norca!“

„Molči!“ je zavpila mati, sedla k oknu in spet vzela časopis v roke. Čitati pa ni mogla, ker jo je zelo skrbelo, kaj bo s Torčetom. Vedela je, da se najbrž res norčujejo iz njega in ga to boli in smilil se ji je. Sklenila je, da pojde jutri k mojstru, in če ga pohvali, bo ostal tam, če pa vidi, da je res proti njemu in mu fant ni po volji, ga vzame proč. „Pa kam spet z njim!“ je zavzdihnila in poklicala Torčeta, ki je bil ves obupan ostal sredi sobe. „Kam misliš, da pojdeš, če odideš od tam?“ Tedaj se je Torčetu razjasnilo lice in brž je uganil, da utegne mati uslišati njegovo prošnjo. Ves vesel pristopi k oknu in pravi:

„O, že vem kam! Tam v delikatesni trgovini, veste, vsak dan grem mimo, rabijo učenca. Tja pojdem, gotovo me vzame. Pa kako bi šel rad tja! Tako lepo diši, veste, pa kaj vse imajo tam, veste, tam bi bilo zame, o da, tam bi pač ostal! Dajte, dajte, pustite me mama, ljuba mama!“ je kar v eni sapi govoril Torče in v duhu požiral vse one stvari iz delikatesne trgovine.

„No, no, nehaj vendar!“ ga je ustavila mati. „Kaj misliš, da je to zato v trgovini, da boš ti jedel? Prodajati boš moral, pa pomivati tam, — to te bo zeblo pozimi! Jesti pa ne boš smel tistih jedil!“

„No, to se bo že naredilo; bi rad vedel, če tuptam ne dobim kak kos šunke ali klobase,“ je mislil tiho Torče, rekel pa ni nič.

„No, jutri pojdem k mojstru, da vidim,“ je dejala mati, in Torče je ves potolažen odšel na cesto in metal kamenje kakor za stavo kar preko streh. —

*

V lepi delikatesni trgovini sredi mesta, v eni izmed najširših in najlepših ulic, je bil Torče kot vajenec že nekaj tednov. Mislil je, da pojde tu vse tako gladko in bo vse tako lepo, kakor si je prej predstavljal. Pa tudi tu je prišel kmalu do spoznanja, da je vsak začetek težak. Mislil si je, da bo takoj prodajal in rezal šunko, kar mu je posebno ugajalo, pa porabili so ga za vse drugo, kakor za to. Pomivati je moral vedno in vedno razne posode in kozarce. In ker je bila zima, ga je zeblo v roke, da je kmalu ozebel na vse prste in so se mu naredile velike otekline, pekoče in skeleče, da ga je bolelo, kakor bi mu z razbeljenimi kleščami trgali meso s prstov. „Tega ni bilo pri knjigovezu in tudi v šoli ne,“ je Torče slednjič pomislil in hudo mu je bilo. Pa potrpel je vendar dalj časa kakor pri knjigovezu in ni materi pravil ničesar. Ko pa ga je nekoč vprašala glede ozeblin, se ni mogel premagati, da bi ne bil milo zajokal, tako zelo ga je stiskalo v grlu. „Oh ta fant,“ je vsa žalostna zavzdihnila mati, ko je vedela in slutila že naprej, da ne ostane Torče tudi tu ne, da bi se izučil za prodajalca. „Ta fant, ta fant! Zakaj ni več očeta. Njega bi bilo treba, drugače bi bilo z njim, tako pa sem sama, in fant naredi z menoj, kar hoče.“ Nekoč je Torče ubil kozarec, že tretjega, kar je bil v novi šoli — in gospodar je vzel pasji bič s stene in ga ošvrknil preko glave in hrbta. Torče je zardel do ušes in zamahnil z roko. Ko je gospodar to videl, ga je udaril še enkrat z bičem, to pot močneje, da se je Torčetu lice pordečilo v dolgi progi od nosa do ušesa. Zavpil je, skočil kvišku, odprl vrata, jih zaloputnil in zbežal. Gospodar je divje zaklel, potem grohotaje vrgel bič v kot in dejal proti drugim:

„Prokleti fant, neroda ničvredna! Celo trgovino bi mi razbil, če bi ne bil strog.“ Videl je, da mu nihče ne pritrdi, pa se je zbal, da bi ne imel sitnosti s sodnijo in je dejal opravičevaje:

„Sicer pa, ko bi bil res strog, pa sem še predober! Le malo sem ga po hrbtu. Ej, kako so mene, ko sem bil v njegovih letih! Ves moder, rdeč in črn in rumen sem bil po životu, pa še jeknil nisem. Ta falot pa . . . Sicer pa, saj še čutil ni . . .“

„V jezi človek marsikaj naredi,“ je pristavil nekdo.

„Pasji bič peče,“ je dejal drugi smeje se.

„Sodnija je pa sitna,“ je povzel spet prvi in potem sta oba odšla. Gospodar pa je klel, bal se je sodnije in potihem dejal:

„Prokleta zalega, falot beraški!“

In tako se je zgodilo, da je Torče Skočir tudi tu končal svoje učenje . . .

(Dalje prihodnjič.)

Marija Kmet:

Torče Skočir.

(Konec.)

Torče se je tisti dan bal iti domov, pa se je potikal po mestu in gledal izložbe. Za nekim oglom je dobil svojega bivšega sošolca Drejčeta Močilarja; ves vesel je pristopil k njemu in mu zaklical: „Servus!“

„O, Torče, servus!“ je veselo vzkliknil Drejče in mu segel v roko. Bila sta si zelo dobra, zakaj bila sta skoro ene in iste narave, samo da je bil Drejče veliko bolj razvit in večji prebrisanec.

„Kam pa?“ ga je vprašal Torče.

„O takole, ogledujem si še te ceste in jemljem slovo.“

„Kam pa pojdeš?“ ga je vprašal ves začuden Torče in ga ves osupel gledal.

„V Bosno pojdem,“ je dejal ošabno Drejče.

„Kam?“ Torče ni veroval svojim ušesom.

„I kam? V Bosno! Pa ne glej me, kakor bi bil od mrtvih vstal.“

„Pa zakaj, kako?“

„Le pojdi z menoj, Torče, pa ti vse povem.“ In Drejče je prijel Torčeta za rokav, ga vlekel s seboj in mu govoril poln skrivnosti: „V samostan pojdem, veš, za trapista v Bosno, v Banjaluko.“ —

Torče se je začudil in obstal. „Lej ga no; zijalo!“ se je šalil Drejče in potem nadaljeval: „V samostan pojdem, da — dobro se imajo tam!“

„Lažeš! Za norca me imaš!“ je dejal grohotaje Torče in ga veselo pogledal.

„Naj me precej strela, če lažem!“ je prisegal Drejče. „Resnico govorim!“

„Torej res?“

„Res, res. Drugi teden pojdem. Vse je že narejeno. Veš, moj brat je tam že šest let za duhovnika, jaz bom pa za delavca. Pa rabijo jih tam, in brat je rekel, da se jim zelo, zelo dobro godi. Vsak ima svojo posebno lepo sobo. Polno preprog je notri, pa jesti imajo, kolikor hočejo, pa ne krompirja ali zelja ali repe — ampak vsega najboljšega, kar si zažele in kolikorkrat zahtevajo. Pečenih pišk je kar na takele kupe, pa puranov, pa tort, piškotov in ocvrtja...! Vina imajo tako črnega kot tinta in belega kot voda, pa tako sladkega, da se kar ustnice sprijemajo; pa take sode, da

morajo po lestvicah plezati, če hočejo do vrh soda. Koliko stvari še imajo, lepih in dobrih, o katerih midva še niti ne sanjava, ker jih ne pozna . . .“

Kakor v čudežnih sanjah je ponovil Torče in je verjel Drejčetu prav vse, ki je vse tako natančno vedel in je imel brata tam.

„Vidiš, takole, dobro mi bo. Zato sem tako vesel in kar hodim okrog pa žvižgam. Mati se jokajo samega veselja in same sreče in ves dan bi me kar objemali.“

„Hm —“ je dejal Torče; več ni mogel, tako je bil prevzet od vsega tega.

„Ti —“ je dejal važno Drejče in postal. „Ti, Torče, veš kaj, saj bi tudi ti lahko šel z menoj; saj jih veliko rabijo in take fante imajo radi. Pojdi z menoj, to bova gospoda!“

„Kaj bi — bi — lahko?“ je v zlati sreči jecljaje dejal Torče in pogledal Drejčeta kakor svojega boga in odrešenika.

„Poglej ga — seveda! Samo vse listine moraš imeti, pa je: krstni list, prošnjo in še nekaj.“

„Kdo bo pa spisal?“

„I bo že nekdo; magari naš ata, saj so tudi meni spisali vse in že od brata vedo vse.“

„O lepo te prosim, Drejče — saj veš, prijatelja sva.“

„E, kaj boš,“ je del bahavo Drejče, „saj to ni taka reč. Pa mi boš v samostanu časih obleko osnažil.“

„Vse, vse, Drejče, kar hočeš, samo da pojdem!“

„Kje pa si bil zdaj?“ ga je vprašal Drejče.

„Eh, tam v delikatesni trgovini“ — in povedal mu je današnji dogodek.

„Mrcina, tožit ga pojdi!“ je dejal Drejče ves ogorčen. „Kar tožit, bo še prav dobro plačala sirovina!“

„Mater se bojim!“ je dejal pohlevno Torče.

„Bojiš se je? Pa sedaj, ko pojdeš? Vesela bo, da bo imela takega gospoda za sina, veš. Misliš, da je to malo?“

Še marsikaj sta se pogovorila bodoča trapista, in že pozno na noč je bilo, ko je Torče ves prevzet od velikega veselja prisopihal domov.

„Kod si hodil, potepuh potepeni?“ je zavpila vsa razjarjena mati in ga udarila po hrbtu. „Si ušel, kaj ne, pa si se bal domov? Le čakaj, lenuh! Že vse vem, gospodar je bil tu in je vse povedal. Nič več te ne vzame.“

„Ali res ne?“ je ves vesel poskočil Torče.

„Vidiš ga, zdaj se pa še norčuješ. Ali te pojdem spet prodajat in ponujat?“

„Ne bo treba, mama, ne! Mama, še veseli me boste — le poslušajte!“ In začel je praviti vse, kar mu je govoril Močilarjev Drejče. Mati je izpočetka neverjetno zmajevala z glavo in se hudovala, potem pa je jela verneje poslušati in ob koncu je bila vsa v mislih in ni ničesar odgovorila. Slišala je bila nekoč že o tem, in z Močilarjevimi je bila dobro znana, zato je vedela, da ni vse laž, nekaj resnice je bilo na tem. Takoj drugi dan je odšla k Močilarjevim in vprašala, kako je s to stvarjo. Povedali so ji skoro tako kot Torče, in so povdarjali, kako dobro se tam godi fantom, in da imajo trapisti tudi sirarno in pivovarno in še lahko kaj domov pošljejo. „Naš,“ je dejala Močilarka, „naš je zadnjič nekaj poslal — in pohvali se, da se mu neki neznansko dobro godi. Zato pa pošljem še Drejčeta, saj nam dela tako samo sitnosti in nikjer ne obstane.“

„Oh, naš fant je tudi tak!“ je zavzdihnila Skočirka. „Nikjer nima miru, od kraja do kraja roma. Fant bo star, pa še pomočnik ne bo. Ničesar ga ne veseli, samo igral bi se pa komedije bi uganjal. Križ je z njim, no, da vam povem.“

„Zato ga pa pošljite kar z mojim fantom v samostan.“

„Pa denar?“

„Za vožnjo mislite? I seveda, to je že spet sitnost. Pa morda bi vam najstarejša poslala, ki je že preskrbljena?“

„Ah, saj res,“ je potolažena dejala Skočirka. „In pa tiste spise —“ je pristavila.

„Te bo pa že naš spisal.“

„Hvala vam lepa!“ Vsa potolažena je odšla Skočirka domov.

Pisala je hčeri in ji vse razložila. In ker je ta dobro vedela, kakšen križ je s Torčetom, ji je poslala denar, četudi si ga je sama izposodila. Zdaj je bila Skočirka vsa srečna. Iz samostana je tudi došel dopis, da je Torče sprejet in naj prideta z Drejčetom v samostan. Močilar bi ju pa spremil.

„Tako je zdaj vse v redu — hvala bogu!“ je vesela zavzdihnila Skočirka. Torče je nekam ošabno stopal po sobi, Stanko in mlajši dve, pa so ga gledali in mu potihem zavidali veliko srečo. —

*

Tenko in zateglo je zvonil zvonček v samostanu trapistov. Potihoma so se odpirale celice in čudne, temne postave so hodile po dolgem hodniku v kapelo. Tupatam se je ob lučici zasvetila bela obleka, spet potemnela, dokler se ni v temini izgubila na ovinku

hodnika. Šele dve ponoči je bilo in zvonilo je k jutranjicam. Star redovnik, z dolgo sivo brado in ostrimi potezami na obrazu, je bral prvo jutranjo mašo. Skrivnostno je bilo videti bele halje redovnikov-duhovnikov, ki so globoko upognjeni klečali pred oltarjem, kapuce potegnjene preko glave. Rožljali so težki rožnivenci, udarjale platnice debelih mašnih bukev, z debelimi medenimi zaponkami. Zadaž za duhovniki so klečali bratje delavci. V temnejših haljah so bili in obrazi so jim bili močnejši in nekako bolj robati. Tudi ti so klečali globoko upognjeni in so imeli kapuce potegnjene preko glave. V zadnji vrsti sta bila novinca Torče in Drejče. En teden sta bila tu, a Torčetu se je zdela cela večnost. Zdaž pri jutranjicah se je vsega domislil in tako hudo mu je bilo, da se je komaj zdržal, da ne bi glasno ihtel. Sunil je Drejčeta in dejal: „Jaz pojdem odtod. Še en teden počakam, pa pojdem!“ Drejče je pokimal tako močno, da bi mu bila kmalu kapuca zlezla z glave in je šepnil:

„Tudi jaz pojdem.“

Kje so bile tiste lepe sobe, vsa tista jedila, vse tiste lepote in dobrote! Morda so jih imeli v samostanu, a Torčetu in Drejčetu jih niso dali. Lepa soba je bila tista, v katero sta prišla prvo noč, pa ta je bila le za tujce. Torče je že takoj hotel nazaj, pa Močilar mu je dal tako zaušnico, da se ni več upal govoriti o tem. Zdržal je en teden. Ob dveh je moral vstajati, jedel je iz lesene skledice, ki jo je moral pomiti sam v mrzli vodi, ležal je v ozki postelji; a to ni bila postelja: bile so zbite robate deske v obliki rakve, in v njej je bila slama in nobene rjuhe. Spati je moral v kuti, s kapuco čez glavo, in nad glavo je bil velik križ z napisom „Memento mori!“ Jedli so take čudne stvari, da ni mogel ničesar spraviti dalje kot v usta. Samo sir je bil dober in pa pivo je imel rad, pa kaj, ko je dobil obojega tako malo! In govoriti ni smel po cele ure. — In če je srečal duhovnika, se je moral globoko pripogniti, s prekrižanima rokama na prsih. Zasmeljati se je smel le malokdaj. Hodili so na pokopališče tik samostana in molili za umrle. Če so bili zunaj na polju in so kaj delali, je vedno kdo glasno molil rožni venec. Če se ni pokoril vsem tem zahtevam, je moral stati pol ure sredi hodnika in držati roke kvišku, kar je bilo za Torčeta posebno hudo. Večkrat je jezno pogledal Drejčeta, češ, kaj si me tako prevaril? Pa Drejčetu je bilo tako hudo kakor njemu. Samo to sta mislila, kako se vrneta. Ker jima ni bilo mogoče uiti, sta sklenila, da pojdeta do škofa — trapista, ki je bil prijazen in razumen mož — in mu vse povesta in prosita za odhod.

Takoj drugi teden sta šla k njemu. Poklekni sta morala pred njim in mu poljubiti roko. Strahoma sta pravila, da jima ni mogoče obstati več v samostanu. Škof je bil vaje takih govorov, prijazno se je nasmehnil in dejal:

„Vidita, fanta, tako je, da tudi v samostanu ni življenje, mir in sladkost, če se človek ne vda v božjo voljo. Če ne čutita v sebi poklica za ta sveti stan, premislita si, tri dni vama dam časa, potem odideta v božjem imenu! Denar za vožnjo vama že preskrbim.“ Smilila sta se mu fanta in vedel je, kaj je mladost. Torče in Drejče sta se mu zahvaljevala in vsa vesela odšla.

Skočirjevi so se bili pomirili radi Torčeta. Mati je upala, da se mu dobro godi in da ostane v samostanu. Težko jim je šlo, pa starejši sin je poslal nekaj, toliko, da je Skočirka plačala v trgovini. Živeli so spet ko prej. —

Nekoč je bila Skočirka sama doma, kar se odpro vrata in priteče Torče v sobo, objame mater in reče:

„Mama, sira sem vam prinesel!“

Skočirka toliko, da ni omedlela.

„Ali si živ ali mrtev?“ je strahoma vprašala.

„Živ, živ, mama! Prišel sem, in tudi Drejče je prišel.“

„Za božjo voljo, kako to?“ je rekla mati in gledala Torčeta.

In pripovedoval je Torče vse po vrsti, kako mu je bilo in pristavil:

„Tako slabo se mi ni godilo ne v šoli, ne pri knjigovezu in ne v trgovini.“

„Pa si spet doma,“ je žalostno povzdignila mati. V prsah se ji je nekaj zgenilo, sunkoma je zavzdihnila. Debela solza je kanila na mizo. Otroci so jo videli. Gledali so to veliko materino solzo, ki se je počasi razlezla po mizi . . .

II.

Prešla so tri dolga leta, v katerih se je izpremenilo za Torčeta marsikaj.

Ker so Skočirjevi mlajši trije rabili vedno več in več za šolo in je postala draginja zelo velika, je šlo Skočirjevim posebno hudo. Vedno in vedno je vzdihovala in tožila Skočirka o svoji bedi starejšim otrokom. Ker se je bila najstarejša hči omožila in najstarejši sin oženil, je vzela hči mater k sebi, sin pa je preskrbel mlajšim trem potrebno. Stanovali so pri najstarejšem sinu in hodili dalje v šolo. „Tako naj bo končana ta večna mizerija,“ je dejala hči, „in

dom naj se razruši. S petindvajsetimi goldinarji pokojnine in petimi goldinarji doklade za mladostne tri ni mogoče vzdržavati doma. Dobro bi bilo, da bi si zapisali v dušo to oni, ki menijo, da je revežu dovolj en krajcar za deset otrok.“ Tako je govorila in Skočirka ji je morala pritrditi in razšli so se...

Torče je bil takrat pri nekem kolarskem mojstru, pa je ostal tam in je bil že dve leti sam v mestu. A tudi kolarska obrt ga ni vzdržala; hodil je slednjič od mojstra do mojstra, tako da je nazadnje prišel v neko vas blizu mesta, kjer je bil že pol leta pri sedlarskem mojstru za vajenca. Osemnajst let je bil že star, pa je bil še vedno vajenec. Materi, bratom in sestram ni pisal, in ti niso vedeli, kje je. Takrat, ko so se ločili, je bil ves žalosten in potr, pa je pozabil polagoma vse. Hodil je največ z Drejčtom, se naučil marsikaj slabega od njega in je včasih popival cele noči. Dom ga je le še malo zadržal. A zdaj ni imel nobenega zavetja, nobene opore, kamor bi se bil naslonil, pa je polagoma padal v ono življenje, ki srka moč, mozeg in svežo mladost iz človeka. Lica so mu bila upadla, suhe prstene barve, oči vodene in globoko udrte. Njegova duša je bila še mehka in dostopna vsemu. Predobro je mislil o ljudeh, zato so ga pograbili in ga tirali v pogubo. Dober človek je dovezeten za vse, tudi za greh. —

Sedlarski mojster Zaletel je hodil delat večkrat kam drugam na dom in je vzel s seboj Torčeta. Rad ga je imel, dober fant se mu je zdel in ugovarjal ni. To je pa bilo Zaletlu bolj všeč, kakor vse drugo.

Bilo je jeseni. Listje je padalo po tleh in rjavelo v dolgih pramenih, solnce je sijalo klavrno in veter je potegnil včasih preko vrhov in je zajokal. Zaletel in Torče sta delala na Selu pri Hudobivniku. V veži sta bila in vsa družina je bila krog njiju. Ličili so koruzo in pravili o hudi zimi, fantje so se pa smejali in niso slišali Hudobivnika, ki je klel gosposko in te neumne davke. Torče je vse vneto poslušal in je molčal in zrl na svoje delo. Liter mošta sta imela s Zaletlom na mizici, in včasih je potegnil Zaletel iz steklenice, da se je prav razločno videlo, kako se je veliko jabolko na goltancu premikalo gor in dol in so se slišali globoki požirki.

Reza, Hudobivnikova dekla, je od časa do časa zvedavo pogledala Torčeta. Ugajal ji je fant, rada bi bila govorila z njim; že več dni ga je gledala, pa Torče se ni prav nič zmenil zanjo. Hotela pa je na vsak način priti do njega in je čakala ugodnega trenutka.

Ko so bili domači prenehali z delom in odšli, je Zaletel stopil za Hudobivnikom v sobo, da se nekaj pogovori z njim zaradi plačila. Torče je še ostal in delal dalje.

Naenkrat je začutil nekaj gorkega poleg sebe. Reza je bila prišla prav tik njega, mu pogledala v obraz in se široko zasmejala. Torče je začuden pogledal in ni mogel do besede.

„Nič se ne boj, Torče, gledam te, ker tako pridno delaš,“ je rekla Reza in se spet zasmejala, da so se vzbočila zdrava lica in je zablestelo dvoje isker nad njimi. Torčetu se je naenkrat zazdelo, da vidi dvoje rdečih jabolk pred seboj in nehote se je nasmehnil.

„No, saj nisi tako onegav, kakor izgledaš,“ je rekla spet Reza. Ugajal ji je njegov nasmeh.

„Kaj pa hočete?“ je dejal Torče.

„Lej ga no, gledam te!“

„Zakaj?“

„Hi hi — zakaj, zakaj!“ in zavrtela se je pred njim.

Torče je zardel do ušes in še niže je sklonil glavo.

Tedaj je pristopila Reza še bliže, da je Torče natančno čutil topli dih, ki mu je plal krog lic in je slišal utrip njenega srca. Silna vročina mu je stopila v glavo. Planil je kvišku, razmahnil roke, da bi bil Rezo skoro pahnil od sebe in zbežal na cesto.

„Kakšen fant si ti, Torče, kakšen čuden fant!“ je vzkliknila Reza in obstala sredi veže. Skoro jo je bilo sram, da je dražila fanta. „Kdo pa je tudi vedel, da je tako občutljiv, ko se drži kakor klada!“ je zavzdihnila in odšla spat.

V Torčetu je vrelo. Burno je hodil pred hišo gor in dol in se prijemal za glavo. Nekaj čudnega, neznanega mu je polnilo vse telo, da sam ni vedel pravzaprav, kaj hoče in kam hoče. Obstal je, se naslonil na zid in nestrpno zamahnil z roko. Pa Reza mu ni hotela izpred oči. Stresel je z glavo, da bi odpodil čudne misli, pa zaman — mučilo ga je nekaj, da vso noč ni zatisnil očesa. Drugo jutro je vstal zgodaj in hodil po dvorišču. Reza je nesla škaf vode in ga pogledala s smehljajočim pogledom. Torčeta je zbolelo v sencih in ga zbodlo kakor s šivanko. Vroče se je razlilo nekaj po hrbtu, potem pa ga je stresel mraz in mu je zagomazelo po vsem životu. Gledal je za Rezo, bulil vanjo oči in ni mogel do nje. Kakor priklenjen je obstal sredi dvorišča in strmел za žensko. —

Sredi noči je planil kvišku, vrgel obleko nase in se splazil po stopnicah do Rezine sobice. Težko sopeč je prijel za kljuko. Vrata so se odprla. Ni bilo zaklenjeno. Kri mu je tolkla v sencih, burno mu je bilo srce. Mislil je, da se mu meša.

Reza je zaslišala šum. Skočila je kvišku in vprašala z drhtečim glasom: „Kdo je, kdo?“

Torče je stisnil zobe in obstal. Tedaj je Reza planila iz postelje, hotela skozi vrata. A ko je v mesečini spoznala Torčeta, je nehote obstala. Čutila je, da je zanetila ogenj strasti v njem.

„Torče, pojdi!“ je rekla in pokazala proti vratom. Počasi se se je pomikala proti postelji... In tisto noč je spoznal Torče novo življenje. —

Glede služb se Torče ni poboljšal; vedno je menjaval mojstre, to leto le sedlarske obrti. Upal je, da postane vendar sedlarski pomočnik; dve leti učenja je imel za seboj in zadnje leto je bil spet pri Zaletlu. V dvajseto leto je šel, pa ga je bilo končno sram, da je moral vedno le služiti, pa nikdar zapovedovati, in Drejče se mu je posmehoval bolj in bolj. V resnici pa je imel Torče Drejčeta rad in mu je povedal vse, kar je doživel, mislil in želel. V Drejčetu je videl nekaj večjega in višjega in vdano ga je poslušal, če mu je kaj svetoval in ga vedno ubogal.

Drejče je zadnji čas spoznal, da pri Torčetu ni vse v redu, pozneje ga je opazoval in izpraševal in kmalu je izvedel, da je neozdravljivo bolan. Nalezal se je bil boleznimi, katere ga je bilo sram; skrival jo je, kolikor je mogel, pa slednjič je vprašal Drejčeta, kaj bo.

„Fant, kar v bolnico moraš!“

„V bolnico? Ne, ne, tako hudo pač ni!“ je ves prestrašen dejal Torče.

„Ne bodi neumen!“ ga je opozoril Drejče. „Še prepozno bo, ne pa, da bi ne bilo tako hudo. Le pojdi, pa še precej pojdi! — Koliko časa pa že čutiš bolezen?“

„Tako — eno leto,“ je dejal potrto Torče.

Hudo je bilo Torčetu in neizrečeno ga je bilo sram. Drejče je pa mislil: „Kako čudno, tak fant, ki ni mislil nič hudega in dober je bil, pa je naletel tako hudo. Škoda ga je.“ Vedel je, da ga bo najbrže kmalu konec in zasmilil se mu je revež.

Torče je šel v bolnico in ves osramočen povedal, kaj mu je. Zdravnik ga je preiskal, zmajal z glavo in dejal sam pri sebi: „Na koncu je, nobene pomoči ni več zanj.“ Ležal je v posebnem oddelku, suh je bil in koščen, globoko v jamicah so mu ležale vodene in motne oči. Usmiljenke so ga pogledovale in pomilovale in nemogoče se jim je zdelo, da je ta suhi fant, ta veliki otrok, tako strašno zabredel. Torčetu je bilo dolgčas, strmel je v strop in poslušal bolnike, ki so vpili vsled bolečin, kakor bi bili zbesneli in obsedeni. Čudno je dišalo po zdravilih, in tista velika, svetla okna so ga gledala tako svetlo in stekleno. Čutil je konec v vseh udih,

in včasi je opazoval svoje dolge, suhe, koščene prste, ki so bili tako blede in modrikasti. Nič ni govoril, tudi mislil ni. Le nekam čudno je vršalo v glavi, podile so se misli medlo in zmešano; nobene želje ni imel in nobenega upanja. Zdravnik je prihajal in odhajal, usmiljenke so se mu žalostno nasmihale. Govorile so mu o odpuščanju, dobrem bogu in nebesih, pa Torče jih ni razumel. Trudno se je nasmehnil in zamahnil z roko in zrl spet v strop. Včasi ga je obiskal Drejče in ga tolažil. Nekoč ga je Torče prosil za papir in svinčnik. Pisal je Stanku, da mu je hudo in bi ga rad videl. Drejče je oddal pismo.

Stanko je zajokal in povedal bratu in sestram, materi pa ni pisal. Obiskal pa ni Torčeta nihče izmed njih. Kje bi dobili denarja za vožnjo, ko so za najpotrebnejše komaj imeli. „In pa Torče je bil vedno čuden, najbrž mu ni tako hudo, kakor misli,“ je dejal najstarejši brat in počasi so pozabili nanj.

In Torče je čakal . . .

Bolezen se je slabšala in slabšala, bolelo je Torčeta, da je cele dneve in noči divjal. V zadnjih dneh pa se mu je zbledlo, da ni vedel, kje je in zakaj leži v postelji. Govoril je o Krtini in travnikih in klical pastirje, naj mu pomagajo, da ne zabrede v močvirje. Drejčeta ni več spoznal, gledal ga je topo in bulil vanj, da je bilo Drejčetu sitno in se je poslovil od njega za vedno.

„Adijo, Torče!“ Ta ga je pogledal, nekaj se mu je posvetilo v glavi, pokimal je in dejal:

„Takole, Drejče,“ in stisnil je pesti, jih stresel in nakremžil obraz. Takoj pa se je onesvestil in globoko sopol.

Zunaj je bila mesečina in blede žarki so sijali skozi visoka okna in bele zavese v bolniško sobo, in tik Torčetove postelje je bila svetla steza srebrnih žarkov. Torčetu je bilo dobro to noč. Rahlo je dihal in usmiljenka je neopažena zrla natančneje vanj. Potem je šla po prstih do okna, vzela rdečo svečo in molitveno knjigo. Prižgala je svečo, odprla knjigo in tiho molila. Potipala je Torčeta na čelo. Poznala je mrzli pot in vedela je za uro, ki je zadnja. Torče se je počasi sklonil, široko odprl oči in se nasmehnil. V tem trenutku je videl domačo sobo, mamo, brate in sestre, ki so sedeli ob jaslicah in peli božične pesmi. Sebe ni videl.

Počasi je omahnil nazaj in umrl, tiho in brez bolečin.

„Mlad je bil in neizkušen, o Gospod,“ je šepetala usmiljenka in ga prekrizala . . .

